

Таким чином, географічні дослідження Українського Приазов'я є актуальними, необхідними і перспективними. Вони мають стати основою комплексних природничих досліджень регіону.

УДК 556.53:502.51(477.53)

РОЛЬ РІЧОК І РІЧКОВИХ ДОЛИН У ЛАНДШАФТНІЙ СФЕРІ ТА ЖИТТІ ЛЮДИНИ (НА ПРИКЛАДІ Р. УДАЙ У СКЛАДІ ПИРЯТИНСЬКОГО НПП)

О. О. Давиденко

davidenkooleksandr15@gmail.com

кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, м. Полтава

С. М. Шевчук (наук. керівник)

S_Sevchuk@online.ua

кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, м. Полтава

У функціонуванні ландшафтної сфери Землі особливе місце займають річкові долини. Упродовж довго часу річки брали участь у формуванні сучасного образу ландшафтів планети. Річки та річкові долини, в тому чи іншому вигляді, є майже в усіх кліматичних поясах, вони стали головними осередками формування перших людських цивілізацій. На сьогоднішній день річки зберігають статус необхідних для існування людини природних об'єктів. Проте їхня роль поступово змінюється і на сьогоднішній день все частіше на основі річкових долин створюються природоохоронні об'єкти. Мета нашого дослідження полягає у визначенні сучасної ролі річкових долин як об'єктів господарського використання та територій для природоохоронної діяльності (на прикладі р. Удай).

Значення річок для живих організмів важко переоцінити. Уже сама вода є місцем проживання для багатьох тварин і рослин. Прісна річкова вода живить біоту, яка населяє річкову долину. Впадаючи в моря та океани, річки виносять туди велику кількість поживних речовин, завдяки яким підтримуються місцеві ланцюги живлення. Найбільша різноманітність біогеоценозів є характерною саме для річкових долин. Долини є своєрідними екологічними коридорами, уздовж яких пролягають основні шляхи міграції різноманітних рослин і тварин. У місцевому значенні перехідні межі виникають між річищем і заплавою або заплавою та надзаплатною терасою у формі водно-болотних територій. Це ареали багатьох видів аквальної флори та фауни.

Основні осередки розмаїття живої природи долини р. Удай знаходяться в межах Національного природного парку «Пирятинський», розташованого в північно-західній частині Полтавської області. Загальна площа НПП становить 12028,42 га, в тому числі 5555,14 га земель надано парку в постійне користування, а 6473,28 га земель включено до його складу без вилучення у

землекористувачів. Територія парку складається зі зближених кластерів, відстань між якими до 1 км, розташованих в долині р. Удай, що протікає в межах парку з північного заходу на південний схід. Річки – Перевод з заходу на схід та Руда з північного заходу на південний схід. Удай поділяє територію парку на дві частини. Сама р. Удай є правою притокою р. Сули. Довжина річки 327 км, площа басейну 7030 км². Долина трапецієподібна, терасована, завширшки 2,5 – 3 км (до 4 – 6 км), заплава двобічна, заболочена, на окремих ділянках осушена; переважна ширина 0,4 – 0,5 км; є стариці. Річище звивисте, завширшки 15 – 20 м (у верхній течії), до 20 – 40 м (у пониззі), завглибшки 0,3 – 1,5 м (місцями до 4,5 м). Похил річки 0,2 м/км. Живлення мішане, з переважанням снігового [1].

Природні умови річкової долини р. Удай зумовлюють значну різноманітність флори на території «Пирятинського» НПП. Зокрема нараховується близько 590 видів судинних рослин, серед яких є занесені до Червоної книги України: сальвінія плаваюча, латаття сніжно-біле, конвалія та інші. Ключовими природними ландшафтами є заплавні та лісові, розташовані на надзаплавних терасах річкової долини. Тваринний світ є не менш різноманітним: 39 видів ссавців, 174 – птахів, 10 – земноводних, 6 – плазунів, 27 – риб, та майже 600 видів комах. Серед ссавців найбільшу чисельність складають дрібні гризуни, бобри, річкові видри; проте зустрічаються кабани, олені, вовки. Птахи переважно річкові, зокрема і занесені до Червоної книги України: кулик-довгоніг, поручайник, журавель сірий[2].

Починаючи з доби палеоліту люди намагалися селитися у межах річкових долин, які забезпечували наявність прісної води; значне різноманіття біоресурсів; високу родючість ґрунтів у заплавах; можливість використання природних особливостей (миси, високі береги, меандри, заболочені заплави) для оборони від ворогів; транспортну функцію тощо. Сьогодні концентрація населення у річкових долинах супроводжується їх інтенсивним господарським використанням і трансформацією ландшафтно-технічних систем. Серед основних напрямів ведення господарства тут переважають: житловий, промисловий (гідроенергетичний, гірничопромисловий, рибпромисловий), транспортний, сільськогосподарський, лісгосподарський, рекреаційний, білігеративний. Зазначена багатогалузевість значною мірою визначає специфіку, структури та особливості функціонування долинно-річкових ландшафтно-технічних систем, які формуються відповідно до вказаних напрямів господарського освоєння.

На території Пирятинщини ведеться різноманітна господарська діяльність, пов'язана з р. Удай та її річковою долиною. Перш за все, заплавні території є дуже ефективними в для ведення сільського господарства: створення орних земель, сінокосів, ділянок для випасання худоби. Також до кінця 20 ст. використовувалися значні поклади торфу в якості добрив для покращення родючості ґрунту. Річка Удай є джерелом водопостачання населення м. Пирятин та місцевих підприємств: ПАТ «Пирятинський сирзавод», ТОВ «Сільськогосподарське підприємство комбікормовий завод».

Не менш важливою є рекреаційна функція. Більшість інфраструктури та місць рекреації пов'язані з діяльністю НПП «Пирятинський». Зона регулярної

рекреації – це більша частина території парку, що становить близько 75 % площі. Законодавством дозволяється наступні види діяльності: туризм та відпочинок у таких видах і масштабах, які не шкодять збереженню цінних об'єктів і природних комплексів; випасу худоби та сіно-косінню, у дозволених лімітах; збирання побічних лісових ресурсів для власних потреб: ягід, грибів, березового соку, лікарських рослин; спеціальному використанню природних ресурсів у дозволених лімітах. Організуються спеціальні туристичні маршрути та екологічні стежки, на них створюють елементи інфраструктури [3].

Отже, сприятливі умови існування в річкових долинах зумовлюють велике різноманіття живих організмів. Це проявляється також і в значній кількості біомаси річкових ландшафтів. Всі ці чинники є підставою для створення на таких територіях природоохоронних зон, які повинні забезпечити збереження цілісності відповідних екосистем та природного різноманіття. Також річкові ландшафти є гарним джерелом рекреаційних ресурсів, що сильно збільшує їх цінність в умовах знаходження безпосередньо поблизу міст. Проте інтенсивне господарське використання може призводити до забруднення цих територій, джерелом якого зазвичай є шкідливі викиди підприємств та побутові відходи. Тому це збільшує необхідність моніторингу та аналізу екологічного стану річкових ландшафтів.

Список використаних джерел: 1. Національний природний парк «Пирятинський» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.nppr-p.org.ua/>; 2. Природа національного природного парку «Пирятинський»: монографія / Абдулоєва О. С., Данько К. Ю., Проценко Ю. В., Подобайло А. В., – К. : Талком, 2017. – 179 с.; 3. Управління природоохоронною територією національного природного парку «Пирятинський»: науково-дослідне видання / упоряд.: Абдулоєва О. С., Подобайло А. В., Чекан А. С., Тесьолкіна Т. С. – К. : Талком, 2017. – 32 с.

УДК 556.51(477.53)

ТРАНСФОРМАЦІЯ РІЧКОВОЇ МЕРЕЖІ В МЕЖАХ БАСЕЙНІВ РІЧОК ХОРОЛУ ТА ГОВТВИ

С. П. Сарнавський

serhijpetrovich@gmail.com

*кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава*

В. В. Єрмаков

slav9724@gmail.com

*кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава*

О. А. Федій

fedyi.alexander@gmail.com

*кафедра географії та методики її навчання Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка, м. Полтава*